

Преброяване на населението през 2001 година – необходимост, резултати, изводи

Увод

Демографската статистика наблюдава следните по-важни характеристики на демографската среда:

- Р численост на населението;
- Р смъртност;
- Р раждаемост;
- Р средна продължителност на живот;
- Р полов състав на населението;
- Р възрастов състав;
- Р образователна структура;
- Р състав на населението по професии;

Р численост на икономически активното население и др.

Всички тези елементи на демографската среда оказват влияние както върху социалната политика на правителството, така и върху решенията на икономическите единици, ето защо демографията в нейното практическо измерение- наблюдение и преброяване на населението има съществено значение.

1. Необходимост от демографско преброяване

Получаването на реални данни по отношение на състава, структурата, статуса и други характеристики на населението има съществено значение за редица сектори от социума.

Така например, съществено е влиянието на демографската среда върху производителите. По тази причина в зависимост от числеността на населението половия, възрастовия, професионалния му състав, относителния дял на трудоспособното население и други характеристики демографската среда влияе върху обема и продуктовата структура на производството.

Демографските и статистическите данни, свързани с населението оказват съществено влияние и върху маркетинговото управление на стопанските предприятия. Маркетолозите се интересуват от демографията, защото, тя е наука, изследваща хората, които пък са потребители на продуктите на фирмата.

Според известен български маркетолог -В. Благоев, влиянието на демографията и данните, които се агрегират от нея са в няколко посоки.

Авторът сочи, че променящите се характеристики на семейство са един от основните демографски фактори. През 80-те, 90-те и началните години на новия век се наблюдава тенденция към намаляване на броя на децата в едно семейство. Тази тенденция се проявява в значително намаляване на броя на младежите и девойките между 18 и 25 години, които определят обема на потенциалното търсене на модно

готово облекло. Ето защо, българските фирми са принудени да търсят много по-активно нови пазари.

Според друг автор, дълги години у нас нарастваше броят на разводите. От своя страна това водеше до нарастване на броя на живеещите самостоятелно и на семействата от самотна майка и дете (деца). Всяка такава тенденция водило промени в търсенето въобще. Отделно от това такива промени в семейството водят до изменение на реалните му покупателни възможности, както и до изменения в начина на купуване. Това означава смущения в характера на търсенето и нови въпроси към специалистите по маркетинг.

Според Благоев, не по-малко интересни са измененията в географското разпределение на населението. У нас, от доста дълго време съществува голям механичен прираст на населението в големите градове. Вече се забелязва обратна тенденция. Означава ли това изменение в характера и обема на търсенето? За определени стоки- да.

Благоев, подобно на Класова смята, че основните демографски фактори оказващи влияние на маркетинга на фирмата са:

- брой на населението;
- брой на домакинствата;
- размер на домакинствата;
- възрастова структура;
- структура на заетостта;

- образователна структура;
- заетост /безработица;
- структура и размер на доходите.

Съществена особеност е, че демографските процеси протичат бавно и са лесни за прогнозиране.

Следователно, влиянието на демографската среда върху маркетинговата структура на фирмата може да се изрази чрез схемата:

Демографска среда

Брой
населе

ние

Възrastова
структура

Образова

телна
структура

Други демографски
признаци

Место

живеене
и миграция

Доходи

Професии

национална
структура

Влияние върху фирмите

Направление
осигуря

ване с работна ръка

Направ

ление
крайни потреби

тели - целеви пазар

Необходимостта от преброяване на населението е обусловена и от наличието на социална политика на държавата. Чрез данните от преброяванията, държавата може да планира социалните си разходи, като има предвид възрастовия и здравния статус на населението.

Преброяванията имат значение и за определяне на етническия статус на населението. Както е известно, всяка страна е съставена от определен брой етнически групи, като всяка от тези групи има формирана ценностна система, културни измерения и други. Нерядко, наличието на етнически напрежения може да доведе до конфликт, което обуславя необходимостта от преброяванията.

Преброяванията имат и значение при международните сравнения.

Необходимостта от разнообразни преброявания може да се обобщи на фигурата:

2. Резултати от преброяването през 2001 г

От 1 до 14 март 2001 г. на територията на Република България се извърши поредното преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства. То се проведе в изпълнение на Решение на Народното събрание (взето с приемането на Закона за преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства през 2001 г.). Това преброяване бе шестнадесетото поред след възстановяването на българската държавност през 1878 г.

Данните, които се получиха от него дадоха възможност да се оценят състоянието на населението, равнището на жилищните му условия и земеделските стопанства в началото на новия XXI век. Известно е, че през последните десетилетия на отминалия XX век в населението на България се зародиха и развиха редица негативни процеси и явления. Значително намаля раждаемостта, увеличи се смъртността, в резултат от

което то застарява с всички произтичащи от това неблагоприятни последици.

При това преброяване на населението обект на наблюдение бяха домакинствата и семействата - първите като икономическа (потребителска) единица, а вторите като елемент на обществото, в която се извършва възпроизводството на населението, т.е. в него се раждат децата и се възпитават гражданите на страната като личности.

При преброяването са получени и подробни данни за основните демографски и социално-икономически характеристики на населението. Към демографските освен адресните се отнасят структурите по пол, възраст, семейното положение, образователното равнище, етническата принадлежност, вероизповеданието и майчиният език. Към социално-икономическите характеристики спадат занятията на лицата, отрасловата заетост и безработицата, източниците на средства за съществуване, миграцията и др.

За жилищния фонд са събрани данни в две основни направления - жилищни сгради и жилища. Данните за жилищата дадоха представа за измененията в жилищните и битовите условия на населението в регионален, социален и друг аспект през годините на прехода, които се характеризират с всеобщото му обедняване.

За земеделските стопанства са получени данни за общо притежаваната обработваема и дадената под аренда от домакинствата земя по категории, овощните градини и лозята, земеделската техника и селскостопанските животни. С това изследване се възстанови практиката на преброяванията до 1946 г., когато наред с населението, сградите и жилищата са събирани данни и за земеделските стопанства и стопанисваната земя.

Съобразно това преброяване, както и съобразно данни от предходни години, динамиката на населението е както следва:

По отношение на етническия състав на населението може да се каже следното: разнообразието в етническия състав на населението на България е реален факт, който не може да бъде отричан от никого. Изучаването на етническия състав на населението фигурира постоянно в програмите на преброяванията на значителна част от европейските страни. В това отношение България не прави изключение.

Етнодемографските признаци традиционно са включвани в програмите на 15 от общо 16 проведени досега преброявания на населението в страната. В 120-годишната история на преброяванията в България само веднъж (при преброяването през 1985 г.) тези признаци не са били включени в програмата на наблюдението.

При отделните преброявания на населението основно са използвани два или три етнодемографски признака. Така при първите преброявания, проведени в края на XIX век (1887 и 1892 г.), са наблюдавани признаците вероизповедание и матерен език. При преброяването в края на 1900 г. е включен и признакът "народност". Тези три признака за характеризиране на етнодемографския състав на населението се използват до 1934 г. включително.

При преброяването, проведено в края на 1946 г., вероизповеданието отпада, а другите два признака фигурират до 1975 г., като вместо матерен език се използва наименованието "майчин език". При предишното преброяване (в края на 1992 г.) в програмата на наблюдение са включени признаците етническа група, майчин език и вероизповедание.

С цел осигуряването на сравнимост на данните същите признаци бяха включени и в програмата на последното преброяване, проведено през 2001 г. Новият момент, който трябва да се подчертае, е доброволният характер на отговорите на тези три въпроса за разлика от всички предишни преброявания, когато отговорите са били задължителни. Съгласно чл. 5, ал. 3 от Закона за преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства в Република България през 2001 г. данните по тези въпроси се предоставят от лицата доброволно, т. е., ако желаят, лицата могат и да не отговорят.

Основен принцип, който се прилага в този случай, е личната декларация или самоопределянето на лицата. Този принцип е включен и цитирания документ, в който се казва, че "лицата са длъжни самостоятелно да определят своята принадлежност към една или друга етническа и/или национална група (стр. 29, т. 84). Необходимо е да се подчертае, че макар самоопределянето към дадена група да е въпрос на лична преценка, в никакъв случай то не може да се разглежда като произволен акт, а като действие, определящо волеизявлението на лицето в рамките на възприетите дефиниции и критерии. То изключва всякаква външна намеса от страна на други институции или лица. Използването на принципа на самоопределянето с малки изключения е било спазвано при всички преброявания и е важно условие за получаване на достоверни съпоставими статистически данни.

През целия XX век сред населението на страната, естествено, с най-голям брой и относителен дял е българската етническа общност. За сто години нейният брой нараства с 3 767 хил. души, или 2.3 пъти. За сравнение цялото население за същия период се е увеличило малко над два пъти (2.1 пъти). Неравномерността в динамиката на населението по етнически групи влияе върху изменението на относителния дял на тези групи в общия брой на населението. В началото на миналото столетие населението от българския етнос е съставлявало 77.1% от цялото население, в края на 1926 г. – 83.2%, в края на 1946 г. – 84.0%, а в края на 1965 г. достига 87.9%. Едновременно с намаляването на общия брой на населението в страната, започнало след 1989 г., намалява и относителният дял на лицата от българския етнос. В края на 1992 г. той е съставлявал 85.7% от цялото население, а в началото на новото столетие - 83.9%, или 6 655 210 лица. Трябва да се отбележи, че измененията в броя и относителния дял на българското население се дължат не само на неговия естествен прираст, но и на извършените се териториални промени през първата половина на миналия век и на интензивната външна емиграция през последното десетилетие на изминалото столетие.

От получените резултати през 2001 г. се установява, че приблизително три четвърти (73.5%) от българите живеят в градове. Съвсем различна и в съответствие с местоживеенето на лицата по признака град/село е била ситуацията в началото на миналия век. Тогава само 19.3% от цялото население на България е живяло в градове, а сред българите този дял е бил 18.2%.

От разпределението на лицата от отделните етноси по области се установява, че българската етническа група силно преобладава в областите: Перник - 97.2%; София (столица) – 96.0%; Кюстендил 93.9%; София – 92.8%; Враца – 92.0%; Габрово – 91.2%; и Видин – 91.1%. По-висок от средния за страната е и делът на българското население в още 11 области. Това, което прави впечатление, е, че през 2001 г. делът на българското население е намалял в 26 области в сравнение с 1992 г. Най-голямо е намалението в областите Сливен (с минус 7.4 пункта), Смолян (с минус 4.9 пункта) и Търговище (с минус 4.3 пункта). В област Добрич делът на българското население е останал непроменен, а в област Кърджали се е увеличил незначително от 33.8 на 34.1%.

Лицата, самоопределили се като българи, са мнозинство в 231 от общо 262-те общини в страната. В тези 231 общини според относителния дял, с който са застъпени, българите също могат да бъдат обособени в няколко групи. Броят на общините, в които практически може да се приеме, че живеят само българи (относителният им дял е над 99.0%), е 9. Те са: Бобошево (99.5%), Чавдар (99.5%), Ковачевци (99.3%), Копrivщица (99.3%), Неделино (99.3%), Бойница (99.1%), Невестино (99.1%), Своге (99.1%) и Годеч

(99.0%). Общото между тях е, че всички те (с изключение на Своге) спадат към групата на най-малките и малките общини по брой на населението си, а също че с изключение на Неделино се намират в западната част на България и повечето от тях са с излаз на западната граница на Република България.

Много по-голяма е групата на общините (86), в които над девет десети от населението е с български произход. Интересно е, че в тази група попадат всички останали общини на областите Кюстендил и Перник.

В 93 общини населението от българската етническа общност варира между три четвърти и девет десети, т. е. - около средния относителен дял на българите в страната (83.9%).

Интерес представлява групата на общините, в които относителният дял на българския етнос е доминиращ, т. е. той е в границите от 50.0 до 75.0%, но едновременно с това в тях живеят и значителен брой лица, самоопределили се към друга етническа група. Към тази група се отнасят 36 общини от 16 области. От тях шест са от област Варна (Аврен, Ветрино, Вълчидол, Долни Чифлик, Провадия и Суворово), с по 4 общини са представени област Благоевград и Шумен, а с по 3 – областите Бургас и Стара Загора. Тези общини са пример за това как отделните етнически групи не се самозатварят в географските или регионалните си граници.

На второ място, но с многократно по-малко население, е турската етническа група - 746 664 души, или 9.4%. Увеличението при турската етническа група е значително по-слабо и твърде неравномерно. През периода 1993-2001 г. нарастване на турското население като абсолютен брой се установява в 10 области, като най-значително по размер е в областите Пловдив (5 725 лица), Варна (4 041) и Сливен (3 552). В същото време относителният дял на лицата от турския етнос се е увеличил в 16 области. През последните 8 години относителният дял на лицата от турската етническа група се е увеличил в 124 общини от всичките 262. С по-висок относителен дял на турското население от средния за страната (9.4%) са 91 общини в страната. Лицата, самоопределили се като турци, преобладават в 31 общини. Най-чувствително през изминалото столетие е нарастването при населението от ромската (циганската) етническа група – с 281 359 души, или 4.1 пъти. Ромското население е трето по численост и относителен дял при всички проведени преброявания досега. Към 1.03.2001 г. ромите в България наброяват 370 908 души, или 4.7%. Относителният дял на третата по големина етническа група е сравнително малък. По данни от преброяването значителна част от циганското население е живяло в следните околии: Сливен,

Пазарджик, Стара Загора, Пловдив, Лом, Плевен, Шумен, Провадия и София (град), а най-слабо населени с цигани са околии Габрово и Смолян. В началото на новото столетие ромската (циганската) етническа група в сравнение с 1992 г. се е увеличила с 57 512 души, или с 18.4%.

За разлика от турската етническа група ромите (циганите) се отличават с относително равномерно географско разпространение. Те обитават всички области, но най-висок е дялът им сред населението на областите Монтана (12.5%) и Сливен (12.3). Най-нисък е дялът им сред населението на област Смолян. Увеличението на броя им през последните 8 години намира отражение в увеличаване на техния дял сред населението на 163 общини. С по-висок относителен дял от средния за страната се характеризират 138 общини. В 57 от тях относителният дял на ромите надхвърля 10.0%. Специално трябва да се подчертае, че в 6 общини (Вълчедръм, Твърдица, Мъглиж, Ракитово, Върбица и Перушица) дялът на ромите надхвърля 20.0%. С най-висок относителен дял на ромско население се открояват община Николаево (област Стара Загора), в която всяко четвърто лице (25.3%) принадлежи към ромската етническа група, и община Котел, в която дялът на ромите е най-висок сред всички останали общини - 27.3%. Само в 7 общини, от които 5 са от област Смолян нито едно лице не се е самоопределило като ром (циганин).

Заклучение

Няма съмнение, че потребностите на държавата (в лицето на изпълнителната власт, на научната и друга общественост) от данни за населението, жилищните му условия и т.н. са решаващи за извършване на преброяванията. На органите за управление - централни и местни, са необходими данни за броя на човешките ресурси в страната, градовете и селата, за разпределението им по региони, за възрастово -половата им структура, семейното положение, за трудовите ресурси и техните характеристики по образование, отраслова и професионална заетост и т.н.

Не на последно място, данните от преброяването на населението и жилищния фонд задоволяват и икономическите единици.

Данните от преброяванията дават възможност да се получат реални и съпоставими данни по отношение на възрастовата структура, наличието на етнически статус, тенденциите при развитието на демографските процеси и пр.

